

De la possibilitat de retratar el color

1. A manera de marc general

El repte de dur la pintura a les seves últimes fronteres segueix vigent avui dia, segles després d'iniciada la contesa. Això no obstant, de manera recurrent sorgeixen veus interessades, amb la periodicitat dels cicles dels calendaris (siguin xinesos, asteques o gregorians), sollevant les velles i gastades hosts, susceptibles davant qualsevol mínim indici d'amenaça. Per què, amb la vulgarització dels neons industrials, és a dir, amb la seva sortida en estampida dels seus llocs naturals a les fàbriques i els laboratoris del mesmerisme i la revàlida de la revolució industrial a la fi del XIX, s'ha escampat aquest absurd descrèdit entre determinades classes presumptament intel·lectuals autotitllades de progressistes respecte a la mort de la pintura? ¿És que per ventura l'aparició de noves tècniques, moltes d'arribades de la mà de la nova artesanía anomenada tecnologia —i que per tant res té a veure amb l'art—, ha de significar alhora la desaparició d'altres d'anteriors i vigents fins a aquest moment, com si la qüestió fonamental debatuda tingués més a veure amb el volum, la capacitat d'ocupació de cada manifestació i l'economia de recursos amb què compta el planeta, semblant d'aquesta manera a un illot perdut enmig de les mars del Sud, que a altres qüestions menys estratègiques i que només tenen a veure amb la profunda emoció impossible de definir de manera racional que suposa l'impacte personal i molt real amb una obra d'art?

El provocador Charles Saatchi és el que ha tingut molt a veure, en els últims temps, amb l'escalfament del debat. Primer, amb exposicions com "Sensation", que va encimbellar la plana major de la generació Young British Artists amb Damien Hirst al capdavant i el seu famós tauró formolitzat de l'obra titulada La impossibilitat física de la mort en la ment d'alguna cosa viva, va col·locar a una passa de la tomba, si no ja dins el mateix fèretre, l'anquilosada i desprestigiada pintura, sobrepasada en aquell moment de ruptura formal per tot tipus de noves manifestacions, cadascuna més atzarosa i mordaça que l'anterior: just el que la classe més poderosa de les societats del new deal necessitava per a afirmar la seva distinció, la màxima expressió del capritx i de l'atzar en aparença gratuït sota el marxamo de la sacralitat de l'obra artística. Com a operació comercial, dissenyada dins el context cultural generat després de la Segona Guerra Mundial (i el rebot de les societats avançades respecte a les formes més anquilosades i autoritàries derrotades en la contesa), "Sensation" i els seus serrells (que encara persistien amb força en l'última edició de la Documenta de Kassel de 2007, amb Cosima Von Bonin en avançada i reconeguda posició visible, seguida per un engrossit estol més jove i també més vell entre els quals cal anotar, sense tenir en compte l'ordre de la seva rellevància, Thomas Hirschhorn, Jason Rhoades, Paul McCarthy, Mike Kelley o Thomas Schütte, per a posar els primers exemples que em vénen a la memòria) varen constituir un rotund èxit, confirmat tal vegada en la notícia bomba de la venda per part de Saatchi del cèlebre tauró en formol de Hirst per 12 milions de dòlars i la constatació que, en les darreres deu edicions dels premis Turner, d'entre els quaranta artistes seleccionats en la fase final només cinc eren bàsicament pintors.

Però la pintura no ha mort ni es vaticina que ho faci en els propers mil·lennis, almenys mentre l'ull humà no modifiqui els seus hàbits d'aprehendre el món des d'aquests codis de desxiframent que es basen en la perspectiva, la simulació del volum i de l'espai mitjançant subrutines òptiques i mentals, i la virginitat perenne que els seus nervis sempre experimenten davant la irrupció del color. Amb aquesta confiança, amb la seguretat que dona el convenciment que el camí pres, si bé presenta importants reptes de cara al futur, no pot estar més ben assentat, arrelat, en la medul·la de l'esperit humà, Yago Hortal, des de la seva joventut plena, la seva

ambició per explorar nous territoris, la seva energia cromàtica irresistible, la màgia del gest que malgrat ser-ho ha estat cercat, el seu discurs gairebé podríem dir que transparent (i això ja ho explicarem de seguida) i la incorporació de noves tècniques i materials en la confecció de les mesclures a utilitzar, ha de considerar-se sense cap dubte una de les apostes més fermes dins el panorama contemporani a l'hora de vaticinar els nous rumbos de la pintura en les albors del segle XXI. I amb Yago Hortal, llarga vida a la pintura!

2. Barroquisme cromàtic

Una cosa que sempre crida l'atenció, a misses dites, en l'obra dels artistes rellevants és que, en una anàlisi posterior, es pot apreciar que en el seu moment d'aparició estava per davant dels esdeveniments que l'envoltaven, com si l'artista visqués, almenys en el seu procés creatiu, un temps diferit respecte de la resta, diferit en aquest cas en sentit invers, és a dir, avançat respecte al temps convencional. La primera exposició individual de Yago Hortal es produeix el 2008, a l'Espai 2nou2 de la Galeria Senda de Barcelona, just quan esclata a nivell mundial la mare de totes les crisis econòmiques, efecte reflex en el fons d'una substantiva crisi de valors i de models del conjunt de les societats occidentals. La depressió aleshores, no exclusivament econòmica, s'ensenyoreix del planeta, i el descoratjament, el desànim més profund, una tristesa amb tints nihilistes mai vista abans, s'apodera de tots els esperits. Tot tendeix cap al monocromatisme, el camuflatge de la pol·lució urbana segons es vegi, i la més atroç campanya contra els criteris objectius de valoració d'una obra artística explota entre les mans dels col·leccionistes i dels crítics menys avisats. El famós eclecticisme regnant des de llavors s'assembla a la falta de direcció vital que regnava, a nivell social i no només cultural, en el declivi de l'imperi romà, per a posar un exemple. Tot val perquè res no val res, diria una reencarnació de Cató si se li deixàs i pogués parlar.

L'obra de Yago Hortal creix en un altre lloc, en un paratge al qual sens dubte arribarem d'aquí a uns anys. Cada situació crítica ha generat en la història una resposta també genèrica, i sovint ha suposat un revulsiu. De fet el Barroc, en la seva forma clàssica, situat temporalment entre el Renaixement i el Neoclassicisme, va suposar la solució cultural a la situació de dolor psicològic que afectava l'ésser humà europeu en quedar delmat dels sòlids ancoratges religiosos i ètics amb l'aparició de la nova ciència, la reforma protestant i la consegüent crisi del catolicisme regnant fins llavors. Aquesta sensació de buit va ser emplenada amb la utilització creixent de la metàfora i de l'al·legoria, a més de l'abandó del fals i polític equilibri formal de l'Acadèmia, ja que la idea pejorativa de la forma recarregada vindrà només després, cap al final del període. Pensem, per exemple, que Velázquez és, per temps i per la complexitat de les seves composicions, un pintor barroco en tota regla. De la mateixa manera, en l'estat actual del planeta, en plena crisi total de valors i de referents, l'aparició d'una obra de paleta de color complexíssima com la de Yago Hortal ve a ocupar aquest lloc capdavanter en la resposta a l'horitzó sense horitzó en què vivim.

Hortal submergeix el seu gest en un pot on les tintures estan mancades de vergonya, es desboquen i fins i tot aconseguen vibracions elèctriques que les allunyen de tota convenció o norma basada en la deus natural. El ventall recull tot l'espectre i el subespectre del visible, la gamma completa d'ondulacions d'aquesta matèria en forma corpuscular d'energia que és la llum. L'apoteosi del color arrossega l'espectador com un tsunami, i l'impel·leix a començar ell mateix a vibrar també en la conjunció de freqüències que la combinació de colors inaudits genera. Una vibració que ve a ser el batec intern de la matèria, perquè, com ja sabem, al ca-

pdavall la forma de la matèria és el color.

3. La forma del color

El trànsit del pinzell o de la brotxa damunt el llenç, a més de la complexitat cromàtica, té en Yago Hortal la cal·ligrafia del seu propi disseny, com el disseny d'aquests gratacels en els quals l'arquitecte no ha ocultat a la vista externa l'entramat estructural que els possibilita. La pintura d'Hortal, emparentada en aquest punt amb la de Juan Uslé o Jason Martin, per a posar dos exemples propers, mostra sense embuts els arpegis de la seva mateixa cuina, almenys pel que fa al seu procés precís i màgic d'execució. Els solcs obren la terra del quadre a una topografia exultant i festiva, amb un atreviment que frega la descaradura i la total absència de covardia, amb la vibració de zones de trànsit i el centelleig gairebé impossible de franges fosforescents que irradien una llum que només de forma abissal havia estat vista abans. La radicalitat del color agafat ell mateix, amb la seva forma i el seu recorregut, com a protagonista veritable de l'obra, resulta d'una audàcia que, després del savi detallament de tots els elements estructurals de la composició, sempre perfecta en Hortal, esdevé finalment pur equilibri. Tant que fins i tot algunes peces amb verds i vermells tènues, al marge de la seva, en primera instància rabiosa, aposta conjuntiva de camps i solcs de color, remetent a corrents abstractes ja clàssics com el que va generar en el seu moment Howard Hodgkin.

El color, doncs, s'erigeix com a motiu pur de l'obra de Yago Hortal, adoptant totes les formes imaginables en atenció a un anhelat retrat psicològic d'ell. Aquest protagonisme condueix el treball de l'artista més enllà de la pinzellada, i apareixen així també altres recursos com el xifrat inaudit del dripping, l'esquitxada reflexionada de ràfegues ambicioses, el gradient de temperatura forçat al límit, la canalització fraternal dins una certa atzarositat convidada de l'abocament de pintura damunt el llenç o l'aplicació de camps previs de color per a treballar damunt fons amb verbalitat prematura. Però el més important de tot és el que governa la utilització de tots aquests recursos, aquesta natural disposició cap a la composició de l'obra, aquest singular mestratge a portar a l'equilibri final tots els elements extrems emprats que fa de Yago Hortal un artista extraordinari, algú que té en el seu poder les claus del país de l'Àlicia de Carroll.

I en aquesta paleta tan audaç, tan pop, tan explosiva i alhora compacta i cohesionada, com no, cal citar la influència segura del curs d'estudis a Sevilla, 2004/05, d'Hortal i l'aproximació que això va conduir a l'obra d'il·lustres pintors contemporanis de la seva escola com Luis Gordillo, Abraham Lacalle, Miki Leal o Fernando Parrilla. El seu ventall de colors, i la seva sinergia de vegades temerària però sempre finalment precisa, deuen bona part a aquesta font hispànica, encara que després hagi estat matisada per altres influències posteriors recollides sens dubte en el seu periple actual a Berlín, on resideix i treballa. Albert Oehlen, Pipilotti Rist, Matthew Ritchie, Peter Zimmermann i el grandios i eclèctic i interminable Gerhard Richter han interessat en diferents moments a Yago Hortal, i la seva cultura artística així ho denota, encara que la seva veu tingui per descomptat un sentit propi totalment intransferible.

4. El color com a espai

La pintura no es troba tancada, com algun malastruc ha pogut lamentar erròniament en els últims temps, a la incorporació de noves tècniques arribades de la mà de l'aparició de nous materials. Amb això no m'estic referint només als olis o acrílics industrials o altres combinats originats en els avanços químics de les mescles i de les tintures, sinó també a la possibilitat que han aportat les resines, els conglomerants i els catalitzadors expansius pel que fa a la ruptura de la ja sobrepassada bidimensionalitat, aquell concepte requerit per Clement Greenberg sota la denominació de flatness perquè la pintura fos considerada art. L'expansió del color, protagonista com dic de l'obra de Yago Hortal, a través de l'espai, més enllà de la superfície del llenç, és una conseqüència lògica del seu plantejament compositiu d'arrel (el retrat psicològic del color), i la seva materialització física ha estat facilitada per determinats productes industrials d'última generació. El color ha crescut així, en les últimes sèries, tant cap amunt com més enllà dels extrems del llenç en un moviment que no només es justifica en la incorporació del volum a l'obra sinó, com dic, en la línia de conseqüent omnivisibilitat del seu protagonisme —del color, vull dir. La forma és pur color, l'espai és color pur. Si “la forma no és mai res més que una extensió del contingut”, com diu Charles Olson, i l'espai no és altra cosa que la forma realitzada, en Yago Hortal el color conté totes les respostes perquè al seu torn és l'origen de totes les preguntes. Per a l'ull, amb el seu aparell recòndit de nervis i terminals neuronals en el cervell, no existeix res més que color. Tota la resta és una composició fictícia que crea la ment. El color és el veritable rostre de l'univers. La matèria amb la qual treballa el nostre enteniment. La seva anàlisi, per tant, és la via a través de la qual és possible desxifrar els misteris d'una realitat que d'una altra manera no pot distingir-se d'una mera entelèquia.

Per això, en les seves darreres sèries, que també s'incorporen a la present exposició individual al Casal Solleric de Palma, l'ocupació de l'espai per part del color, en un moviment que res té a veure amb qualsevol altre plantejament vagament escultòric o merament intervencionista, ha d'entendre's dins aquesta línia interpretativa segons la qual la matèria del món és el color de la llum, i fins i tot la seva més secreta ànsia, el seu desig més amagat, o fòbia, o relliscada d'esperit, o pressentiment d'immanència, s'hi troben impresos de manera indeleble, i del seu retrat total, fins i tot psicològic, depèn que pugui desvelar-se davant els nostres ulls interrogants. De la mà de Yago Hortal l'oracle d'aquesta inassolible realitat que només pot ser representada i mai abraçada físicament per complet se'ns apareix en tota la seva nuesa, vorejant aquell famós advertiment pres per Huxley de William Blake a Les portes de la percepció: “Si les portes de la percepció es purificassin tot apareixeria a l'home com és, infinit”. I l'essència del color, com sap Yago Hortal, com sabem gràcies a ell i es palesa en la seva extraordinària obra recollida en aquesta mostra organitzada per l'Ajuntament de Palma, és justament l'infinit.

Carlos Jover